

Woord vooraf

In volle voorbereiding van dit zomernummer van *Documenta* bereikt ons het nieuws dat er tientallen doden gevallen zijn bij protesten aan de grens tussen Gaza en Israël. Dat de verhuis van de Amerikaanse ambassade van Tel Aviv naar Jeruzalem tot een escalatie van geweld heeft geleid in de Gazastrook hoeft niet te verwonderen. Jeruzalem is een gecontesteerde plaats binnen het Israëlisch-Palestijns conflict en tevens een heikel punt binnen de internationale politiek. De stad werd kort na de inrichting van de Staat Israël in 1948 beschouwd als de hoofdstad, maar dit werd internationaal niet erkend. De Palestijnen claimen van hun kant Oost-Jeruzalem als de hoofdstad van hun toekomstige staat.

Toen president Trump in december 2017 verklaarde dat hij Jeruzalem effectief wou erkennen als hoofdstad van Israël, en in maart 2018 besliste om de Amerikaanse ambassade naar daar te verhuizen, laaiden de gemoederen hoog op. Palestina redeneerde dat de verhuizing van de ambassade onwettelijk was. De beslissing van de Verenigde Staten viel overigens in een bewogen periode; in de aanloop van de zeventigste verjaardag van Israël had de in Gaza woonachtige Palestijnse journalist Ahmad Abu Artemah via Facebook immers het initiatief gelanceerd voor de Mars van de Grote Terugkeer. Die zou zes weken duren en zou twee belangrijke herdenkingsmomenten omvatten; de jaarlijkse herdenking van *Yom al-Ard* of de Dag van het Land op 30 maart (de dood van zes Arabische Israëlieten naar aanleiding van het verzet tegen landonteigeningen door de Israëliëse overheid in 1976) en de herdenking van 70 jaar *Nakba* of de Catastrofe (de verdrijving van de Palestijnen op 15 mei 1948/49).

Het was de bedoeling om met de Mars van de Grote Terugkeer vreedzaam te protesteren en te eisen dat de vluchtelingen, die in 1948 tijdens de eerste Israëlisch-Arabische oorlog uit hun huizen waren verdreven, naar huis mochten terugkeren. De mars ontaarde echter in een bloedbad. *De Standaard* bericht over minstens 58 doden aan Palestijnse kant op maandag 14 mei 2018, de dag van de opening van de hervestigde Amerikaanse ambassade in Jeruzalem. Onder de doden bevonden zich zes kinderen en een baby. Daarnaast vielen er zeker 2771 gewonden.¹

Omar Shakir, directeur van Human Rights Watch voor Israël en Palestina, merkt op dat de wapens die het Israëliëse leger gebruikte totaal niet in verhouding zijn met de wapens van de demonstranten. Hij vraagt zich af waarom de bufferzone rond de grens überhaupt tot schietzone uitgeroepen is:

De betogers hebben molotovcocktails en stenen, maar dat is niet hetzelfde als wapens. Volgens het internationale recht is het alleen geoorloofd om het vuur te openen, als de betogers in kwestie een imminent gevaar vormen, en dat is hier duidelijk niet het geval. (...) Israël kan die manifestanten arresteren, traangas gebruiken of het waterkanon inzetten. Kortom, er zijn heel wat methodes die niet dodelijk zijn. We hebben het hier niet over een massabestorming van het grenshek door duizenden demonstranten. (in Roox)

Het Israëlische leger zei in een verklaring dat er zich onder de doden drie “militanten” bevonden en dat de soldaten volgens “standaardprocedures” opereren in een reactie op “10.000 gewelddadige oproerkraaiers” (X). De luchtaanval in het noorden van de Gazastrook betrof dan weer het uitschakelen van “vijf terroristische doelwitten in een militair trainingskamp van Hamas” (X). De bombardementen zijn volgens het leger een antwoord op “de gewelddadige acties van Hamas”. Het is maar hoe je het bekijkt?

Het themanummer van de *Portfolio-rubriek* van deze Documenta is dan ook brandend actueel: het laat een aantal kunstenaars aan het woord die betrokken waren bij het Gentse festival *Under Construction: Flemish-Palestinian Connections* (16-25 februari 2018). In plaats van een polariserend discours te bestendigen, werkt dit festival vanuit bestaande artistieke connecties en de manier waarop die wederkerigheid, dialoog en uitwisseling genereren. “In plaats van in te zetten op verschil en alteriteit, leggen de twee organiserende partners de nadruk op samenwerking en solidariteit, en geven meer zichtbaarheid en valorisering van vormen van 'togetherness' die al bestaan tussen Vlaanderen en Palestina”. (<http://www.underconstructionfestival.org/nl/>)

In twee academische bijdragen wordt onderzocht hoe documentaires het polariserende vertoog kunnen counteren door niet in de eerste plaats onderzoek te verrichten naar wat de waarheid is, maar naar hoe de zoektocht naar waarheid gevoerd wordt. In tijden van *fake news* en digitale manipulatie van beelden is de waarheid immers niet zo gemakkelijk te achterhalen. Het is de status van het beeld zelf dat in vraag gesteld wordt in relatie tot de productie- en representatiemechanismen omtrent kennis, waarheid en werkelijkheid.

In zijn bijdrage maakt Jasper Delbecke gewag van een nieuwe generatie documentaire theatermakers: kunstenaars als Milo Rau, Rabih Mroué, Thomas Bellinck en theatergezelschappen als Rimini Protokoll, AndCompany&Co en She

She Pop zijn niet langer geïnteresseerd in het blootleggen van de waarheid achter een (politieke) gebeurtenis. Delbecke pleit in die context voor een herwaardering van het essay binnen de theater- en performance studies om de hybride werking van deze nieuwe documentaires naar waarde te kunnen schatten. In zijn artikel ontvouwt hij alvast een aantal essayistische strategieën in *Mining Stories*, een voorstelling van het theatermakersduo Hannes Dereere en Silke Huysmans en *Syden*, een interdisciplinair project van het kunstenaarstrio Hedvig Biong, Pablo Castilla en Niko Hafkenscheid.

Stephanie Van Aken analyseert *Into the Abyss* (2011), een documentaire film van de Duitse filmmaker Werner Herzog waarin de doodstraf in de Amerikaanse staat Texas op de korrel genomen wordt. Herzog biedt een reflectie op dit thema aan de hand van het microverhaal van Michael Perry en Jason Burkett, twee gedetineerden die in hun tienerjaren de drievoudige moord pleegden op Sandra Stotler, haar zoon Adam Stotler en diens vriend Jeremy Richardson. Perry werd veroordeeld tot de doodstraf, Burkett kreeg levenslang. Herzog zet mondelinge getuigenissen in en gebruikt een grote hoeveelheid *found footage* materiaal, meer bepaald *crime scene footage* uit het gevoerde politieonderzoek. Herzog monteert het materiaal evenwel op een zeer particuliere wijze; het gezonde verstand kan niet aangewend worden om de waarheid te achterhalen. Herzog genereert volgens Van Aken “disruptieve beeldstrategieën in termen van temporaliteit” die geen rationale maar een affectieve relatie met de kijker bewerkstelligen. In haar fenomenologisch georiënteerde analyse verkent Van Aken een aantal filmische ingrepen zoals ‘het herinneringsbeeld’, ‘de index’, ‘het spoor’ en ‘het portret’. Ook de manier waarop de ruimte gefilmd wordt genereert een bijzondere affectieve relatie met de toeschouwer.

Elias D’hollander argumenteert in zijn artikel dat de choreografische praktijk van Anne Teresa De Keersmaker zich expliciet in de ruimte schrijft en dat zij de dansvloer, eerder dan louter platform, behandelt als een grondplan dat een architecturale ontwerplogica bezit. In zijn bijdrage brengt hij danswetenschappelijke en architecturale studies samen om te denken in de creatie van grenzen, van centra en periferie, van de ruimte-als-leegte en de ruimte-als-plaats. Hij beschrijft De Keersmaekers choreografische dialoog met architecturale principes aan de hand van *Violin Phase* (in de filmversie van Thierry De Mey, 2002), *Cesena* (2011) – die haar première kende in het Palais des Papes te Avignon – en *Vortex Temporum* (2013).

Andreas Michiels houdt dan weer de opkomst van het nieuwe materialisme in de performance studies kritisch tegen het licht en confronteert het met inzichten omtrent de postfenomenologie. Het neomaterialisme beoogt een ontsnapping uit het dualisme van subject en object. In dit artikel onderzoekt Michiels of de autonomie die deze prominente denkrichting toeschrijft aan het object het al dan niet onmogelijk maakt om nog te spreken over een kunst-*werk*, begrepen als een ingrijpen van de kunstenaar in zijn omgeving. De twee cases die daarbij centraal staan zijn *7 Pleasures* van Mette Ingvarsten en *Multiverse* van Louis Vanhaverbeke. Aan de hand van de notie van de postfenomenologische beweging gaat Michiels op zoek naar een opening om het manipulatieve, creatieve lichaam een plaats te geven in het nieuwe, materialistische denken.

Theaterwetenschappers zijn meer dan academici; zij bewegen niet alleen in een maatschappelijk bewogen wereld, maar zijn als dramaturg ook vaak betrokken in de grote en kleine dramaturgie van een creatieproces. Dramaturge Marianne Van Kerkhoven sprak in 1994 de ondertussen beroemde woorden uit tijdens de State of the Union van het Theaterfestival:

De kleine dramaturgie zouden we kunnen omschrijven als dat veld, die structurele kring, die in en om een productie ligt. Maar een productie leeft door haar wisselwerking, door haar publiek, door wat er ook buiten haar kader gebeurt. En rond de productie ligt het theater en rond het theater ligt de stad en rond de stad zo ver we kunnen zien ligt de hele verdere wereld en zelfs de hemel met zijn sterren. De wanden die deze kringen met elkaar verbinden zijn van huid, ze hebben poriën, ze ademen. Soms wordt dat vergeten. (7)

In de *Portfolio-rubriek* van deze *Documenta* wordt een gesprek gevoerd met een aantal onderzoekers-als-dramaturg en/of dramaturgen-als-onderzoekers. Dit gesprek wordt gevolgd door bijdragen van Sofie de Smet, Bauke Lievens, Leonie Persyn, Annelies Van Assche en Kristof van Baarle die getuigen van dergelijke ambivalente posities. En omdat het theater in de stad ligt, en de stad in de wereld, en de wanden van huid zijn, dringt ook hier de maatschappelijk bewogen wereld binnen.

Christel Stalpaert
Hoofdredacteur *Documenta*

Geciteerde werken

Roos, Ine. "Vrees voor nog meer bloedvergieten op 'Nakba'". *De Standaard*. 15 mei 2018.

Van Kerkhoven, Marianne. "Het theater ligt in de stad en de stad ligt in de wereld en de wanden zijn huid". *Etcetera* 12 (1994) 46: 7-9.

X. "Minstens 59 Palestijnen gedood in Gaza op dag van opening nieuwe Amerikaanse ambassade". *De Standaard*. 15 mei 2018.

---

¹ X. "Minstens 59 Palestijnen gedood in Gaza op dag van opening nieuwe Amerikaanse ambassade." *De Standaard*. 15 mei 2018. https://www.standaard.be/cnt/dmf20180514_03511699 (geraadpleegd op zaterdag 9 juni 2018). Ine Roos. "Vrees voor nog meer bloedvergieten op 'Nakba'." *De Standaard*. 15 mei 2018.